

УДК 364.442.6

РОЗРОБКА КОНЦЕПЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ ЧЕРЕЗ МЕХАНІЗМУ РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ

НОГА І. М.,
викладач кафедри фінансів
Донецького державного університету
управління

У статті розроблена концепція формування та реалізації соціальної політики через поєднання алгоритму поетапної дії елементів механізму з урахуванням цілей поточного й стратегічного характеру, а також пріоритетів розвитку соціальної сфери та сучасного стану пенсійного забезпечення, який приведе до досягнення головних пріоритетів розвитку соціально орієнтованого суспільства та належного рівня фінансового забезпечення пенсіонерів.

Ключові слова: пенсія; соціальний захист; система пенсійного забезпечення; державна соціальна політика; соціальні гарантії; соціальний розвиток країни; соціально орієнтоване суспільство.

В статті розроблена концепція формування і реалізації соціальної політики через поєднання алгоритму поетапного дійства елементів механізму з урахуванням цілей поточного й стратегічного характеру, а також пріоритетів розвитку соціальної сфери і сучасного стану пенсійного забезпечення, який приведе до досягнення головних пріоритетів розвитку соціально орієнтованого суспільства і належного рівня фінансового забезпечення пенсіонерів.

Ключевые слова: пенсия; социальная защита; система пенсионного обеспечения; государственная социальная политика; социальные гарантии; социальное развитие страны; социально ориентированное общество.

The article developed a concept of formation and implementation of social policies through a combination of algorithm steps of the elements of the mechanism with the goals of the current and strategic nature and priorities of social development and current state pension, which will lead to the achievement of the main priorities in the development of socially-oriented society and an adequate level of financial security of retirees.

Keywords: pension; social security; system of pension provision; state social policy; social warranty; social development of country; socially oriented society.

Постановка проблеми. На стадії сучасного розвитку суспільства посилюються процеси, пов'язані з глобалізацією соціальної політики. Це призводить до того, що дана проблема виходить на наддержавний рівень, актуалізується питання ефективного регулювання розвитку країн в інтересах підвищення добробуту населення.

Основною складовою системи соціального захисту населення є саме пенсійне забезпечення. Тому подальший розвиток пенсійної системи, як елементу соціального захисту населення, не може здійснюватися ізольовано від реформування суспільно-політичних та соціально-економічних процесів. Це обумовлює необхідність комплексного державного управління реформами в системі пенсійного забезпечення та соціальній політиці та удосконалення відповідних організаційно-економічних механізмів у цих сферах.

Аналіз останніх досліджень. Сучасний стан соціально-економічного розвитку України та соціальної політики свідчить, що держава проводить надмірно соціалізовану політику, при цьому не маючи на це необхідної кількості фінансових ресурсів. Стан потенціалу реального сектора економіки фактично не створює необхідної доданої вартості. Для вирішення проблем підвищення соціальних стандартів держава йде на штучне збільшення доходів шляхом все

більшого втручання в реальні економічні процеси та збільшення податкового навантаження, а також емісії грошей. Це призводить до досить стриманого розвитку реального сектору економіки та накопичення інвестиційного потенціалу.

Також спостерігається складна демографічна ситуація, яка тисне на реальний сектор економіки, оскільки потребує збільшення соціальної допомоги. Певною мірою ситуацію виправляє те, що в Україні дуже низька середня тривалість життя і тому доля пенсіонерів відносно незначна. Але навіть за таких показників вона є загрозливою. Головна особливість демографічних проблем – це інертність та довгий вплив на процеси. Демографічну ситуацію не можна змінити швидко. Вирішення проблем демографічного плану, на жаль, має часовий лаг, який складає приблизно від 18 до 23 років.

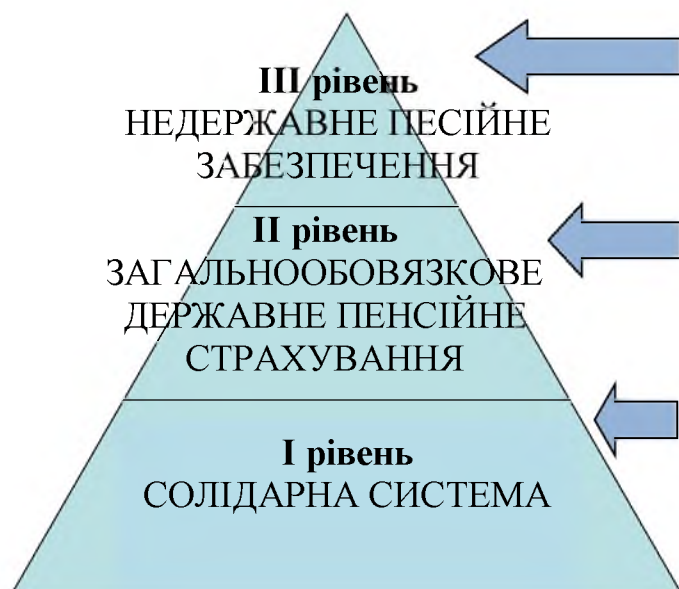
Складність переходу на нову систему пенсійного забезпечення полягає в тому, що ті пенсіонери, які вже існують на теперішній час, не накопичували власних заощаджень і та частина населення, яка зараз є працездатною, фактично має створити і за себе, і за минулі покоління, але економіка фактично не має такого потенціалу, сьогодні інвестиційні ресурси обмежені, технологічна база застаріла, продуктивність праці низька.

Метою дослідження є розробка концепції формування і реалізації соціальної політики через призму реформування системи пенсійного забезпечення, яка складається з чіткої послідовності поетапного втілення кожного з механізмів соціального забезпечення.

Викладення основного матеріалу дослідження. Основною метою програми подальшої пенсійної реформи в Україні є введення в дію трирівневої системи пенсійного забезпечення, яка являє собою механізм, за допомогою якого громадяни можуть відкласти кошти, зароблені у працездатному віці, для того, щоб отримувати достатній дохід у похилому непрацездатному віці (рис. 1).

Рівень пенсійного забезпечення по суті є показником економічного та соціального стану країни. Зниження ефективності господарювання і політичні та економічні кризи, інфляційні процеси, безробіття – все це тим чи іншим чином відбивається на стані соціального забезпечення населення в цілому та пенсійному забезпеченні, зокрема.

У результаті проведеного аналізу соціальної політики по відношенню громадян пенсійного віку простежується взаємозв'язок з політичними та економічними процесами, які відбуваються в країні.

- недержавне пенсійне забезпечення громадян, добровільне додаткове пенсійне страхування. Реалізується через відкриті, корпоративні, професійні недержавні пенсійні фонди і базуються на залученні добровільних внесків громадян за першими пенсійними схемами з метою інвестування у цінні папери для отримання прибутку (інвестиційного доходу), який забезпечить їм додаткову пенсію;

- система обов'язкових накопичень громадян, введення якої передбачає акумулювання персоніфікованої частини пенсійних внесків громадян на індивідуальних накопичувальних пенсійних рахунках та подальше їх інвестування з метою отримання інвестиційного доходу, який розподіляється між учасниками;

- солідарна система, яка функціонує і сьогодні. Виплати формуються за рахунок поточних надходжень від сплати пенсійних внесків. Максимальний розмір пенсії обмежений. Немає зв'язку між сумою сплачених внесків та розміром майбутньої пенсії. Ця система спрацьовує для низькооплачувальних робітників, тому що забезпечує їм досить високий коефіцієнт заміщення.

Рис. 1. Багаторівнева модель пенсійної системи України

Динаміка видатків державного бюджету на соціальний захист та соціальне забезпечення (табл. 1) свідчить про погіршення соціальної забезпеченості населення в цілому.

Таблиця 1

ВИДАТКИ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ НА СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ТА СОЦІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГРОМАДЯН У 2009-2013 РР. [2, 3]

Показник	Роки									
	2009		2010		2011		2012		2013	
	План, млрд.грн.	Виконано, %	План, млрд.грн.	Виконано, %	План, млрд.грн.	Виконано, %	План, млрд.грн.	Виконано, %	План, млрд.грн.	Виконано, %
Соціальний захист та соціальне забезпечення	53,9	95,6	71,0	97,6	64,4	98,7	77,4	97,3	89,3	99,1
Соціальний захист на випадок непрацевдатності	0,6	92,5	0,7	93,3	0,8	85,7	1,2	91,7	0,8	98,3
Соціальний захист пенсіонерів	49,0	97,8	64,8	98,9	58,3	100,0	64,5	100,0	83,2	100,0
Соціальний захист ветеранів війни та праці	0,4	99,1	0,6	97,2	0,6	99,6	0,8	100,0	0,9	99,3
Соціальний захист сім'ї, дітей та молоді	0,1	97,4	0,4	94,1	0,3	96,1	0,0	-	0,04	88,3
Соціальний захист безробітних	0,0	-	0,0	-	0,0	-	0,0	-	0,4	67,0
Допомога у вирішенні житлового питання	1,0	28,2	1,6	52,9	1,3	54,3	1,5	73,3	0,9	51,1
Допомога на утримання житла	0,0	-	0,0	-	0,0	-	0,0	-	-	0,0
Допомога на забезпечення житлом	1,0	28,2	1,6	52,9	1,3	54,3	-	-	-	0,0
Соціальний захист інших категорій населення	2,4	89,6	2,5	98,5	2,6	98,1	8,8	81,8	2,7	99,5
Дослідження і розробки у сфері соціального захисту	0,0	-	0,0	-	0,0	-	0,02	100,0	0,01	100,0
Інша діяльність у сфері соціального захисту	0,41	19,6	0,4	68,3	0,3	93,4	0,1	60,0	0,01	44,3

У цілому, згідно з табл. 1, спостерігається тенденція збільшення видатків на соціальне забезпечення (впродовж 2009-2013 рр. темп росту склав 167 %), що свідчить про недостатній рівень соціального захисту населення. У 2013 році видатки склали 88,5 млрд грн, стосовно виконання плану – 99,1 %. Що стосується видатків на допомогу на утримання житла, на забезпечення житлом, то в 2013 р. не було здійснено жодних виплат на зазначені заходи.

Аналіз табл. 1 свідчить, що найбільшу питому вагу в системі видатків державного бюджету соціального призначення займають виплати на соціальний захист пенсіонерів (понад 60 % від загальної суми), тому необхідно приділити найбільшу увагу розвитку механізму реформування системи пенсійного забезпечення, який би враховував етапи формування та реалізації системи пенсійного забезпечення, цілі реформування, основні засади, економічні передумови реформування, необхідність реформування та основні переваги та недоліки від впровадження (рис. 2).

Рис. 2. Механізм реформування системи пенсійного забезпечення

Рис. 2 демонструє чіткий алгоритм взаємозв'язку основних етапів реформування системи пенсійного забезпечення з виділенням позитивних та негативних рис, враховуючи економічні передумови та засади розвитку з чітким обґрунтуванням цілей реформування та наслідків для економіки.

Аналіз етапів реформування (рис. 2) свідчить, що головною перешкодою реалізації зазначеного механізму є впровадження в дію III етапу, бо необхідне ранжування особливостей перехідного періоду, а саме: збереження та посилення страхових принципів для:

- осіб, які залишаються в солідарній системі (нинішні пенсіонери, а також працюючі громадяни, які не матимуть достатнього періоду для формування пенсійних накопичень і не будуть учасниками обов'язкової накопичувальної системи);

- забезпечення виплати мінімальних пенсій на рівні, не менше, ніж прожитковий мінімум для непрацездатних осіб;

- поступове підвищення пенсійного віку на не примусових (добровільних) засадах;

- поєднання використання солідарної та накопичувальної систем для осіб, які матимуть достатній період для формування пенсійних накопичень в обов'язковій накопичувальній системі;

- збільшення в загальному розмірі пенсії частки виплат за рахунок обов'язкових пенсійних накопичень для осіб, які розпочнуть свою трудову діяльність після запровадження II рівня пенсійної системи;

- додаткове збільшення виплат за рахунок не обов'язкового пенсійного страхування для осіб, які самостійно виявили бажання брати участь у програмах III рівня пенсійної системи.

Відповідно до п. 9 Прикінцевих положень Закону «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» [4], закон про формування коштів Пенсійного фонду шляхом спрямування частини страхових внесків до Накопичувального пенсійного фонду буде прийнято лише за умови економічного зростання країни протягом двох останніх років, а саме – якщо в кожному з них валовий внутрішній продукт зростатиме не менше ніж на 2 % порівняно з попереднім роком. А перерахування страхових внесків до Накопичувального фонду буде запроваджене у разі одночасного підвищення заробітної плати застрахованим особам та лише після виконання таких умов:

- 1) забезпечення виплати пенсій у солідарній системі в розмірі, передбаченому частиною третьою ст. 46 Конституції України;

- 2) збалансованості бюджету Пенсійного фонду відповідно до міжнародних стандартів бухгалтерського обліку;

- 3) створення інституційних компонентів функціонування накопичувальної системи пенсійного страхування, у тому числі:

- повного впровадження системи персоналізованого обліку та створення системи автоматизованого звітування щодо стану накопичувальних пенсійних рахунків застрахованих осіб з урахуванням стану пенсійних активів;

- створення програмно-технічного комплексу для системи збирання страхових внесків до Накопичувального фонду, сумісного з системою електронних переказів банків;

- прийняття законодавчих актів, необхідних для функціонування накопичувальної системи пенсійного страхування;

- призначення всіх членів Ради Накопичувального фонду;

- проведення тендерів та укладання договорів з компаніями з управління активами, зберігачем та аудитором Накопичувального фонду;

- набуття досвіду роботи системи недержавного пенсійного забезпечення;

- забезпечення фінансування з державного бюджету втраченої частини страхових коштів у солідарній системі у зв'язку з перерахуванням частини страхових внесків до Накопичувального фонду.

Проте, впродовж років після прийняття закону, не усі передумови були виконані, і тому впровадження такої системи досі не було розпочато. Тому, запропонований механізм реформування системи пенсійного забезпечення є дієвим інструментом стабілізації рівня соціального захисту населення пенсіонерів та соціальної сфери в цілому.

Загально відомо, що похідною соціального захисту для працездатного населення є заробітна плата та забезпечення зайнятості. Тому удосконалення пенсійного забезпечення та соціальної підтримки незахищених верств населення – головний напрямок для покращення життя людей України.

Основними факторами, які впливають на формування та трансформацію фінансових механізмів пенсійної системи з урахуванням соціальної складової: старіння населення, зміна демографічного складу, глобалізація ринків товарів і робочої сили, зростання зайнятості в неформальному секторі економіки та неповна зайнятість. Тому пенсійне забезпечення слід розглядати не просто як напрям соціального захисту, а як важливу складову фінансової системи, що забезпечує відтворення і розвиток населення та економічне зростання й конкурентоспроможність країни. При цьому надзвичайно важливо організувати пенсійну систему таким чином, щоб у суспільстві (як серед самих пенсіонерів, так і серед інших груп населення) не виникало думки про те, що пенсіонери є утриманцями, тягарем або навантаженням для працюючих чи держави. Саме підхід до пенсійного забезпечення як до форми соціальних і, зокрема, демографічних інвестицій, здатний вирішити цю проблему, адже довге й здорове життя є основоположним правом і вищим благом для кожної людини.

Отже, пенсійна система завжди залишається базовим складником системи соціального забезпечення через систему соціальних гарантій та суттєвим чинником, який прямо впливає на стан економіки держави (рис. 3).

Розроблена концепція формування і реалізації соціальної політики через призму реформування системи пенсійного забезпечення (рис. 3) складається з чіткої послідовності поетапного втілення кожного з механізмів соціального забезпечення, які включають всі складові нормативного та регулюючого впливу з урахуванням реформування соціальної та пенсійної систем та містять перехід до впровадження механізму формування і реалізації соціальної політики держави в цілому з урахуванням змін, які відбудуться внаслідок реалізації запропонованої концепції, в пенсійній системі.

Соціальна та економічна роль політики пенсійного забезпечення у сучасному суспільстві визначається надійністю пенсійного забезпечення, що є основою соціальної стабільності держави, а також і економічної стабільності.

Рис. 3. Концепція формування і реалізації соціальної політики через призму реформування системи пенсійного забезпечення

Висновки. Розроблена концепція дозволить забезпечити належний рівень соціального захисту пенсіонерів усіх категорій, який стане можливим лише за умов чітко відпрацьованого фінансового механізму реформування системи пенсійного забезпечення (рис. 2), бо на сьогодні проблематичним залишається питання рівня низьких надходжень до Пенсійного фонду України внаслідок повільного темпу зростання реальної заробітної платні в країні. Це ще раз неспростовно свідчить про гостру необхідність у реформуванні чинної пенсійної системи шляхом впровадження механізму реформування системи пенсійного забезпечення та концепції формування і реалізації соціальної політики через призму реформування системи пенсійного забезпечення.

Тобто первинною домінантою функціонування системи пенсійного забезпечення з урахуванням захисту осіб, які втратили працездатність, забезпечення гідного рівня їх життя в результаті стійкого розвитку системи визначено соціальний складник. Забезпечення гідної старості громадян є вищою, кінцевою метою реформування пенсійної системи, а стимулювання економіки, збільшення надходжень до Пенсійного фонду України через створення додаткових робочих місць є похідними від неї.

Література

1. Концепція подальшого проведення пенсійної реформи в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pension.kiev.ua>
2. Топішко Н.П. Проблеми модернізації системи соціального захисту населення в контексті формування ефективного механізму управління соціальними процесами в Україні / Н.П. Топішко // Scientific research and their practical application modern state and ways of development'2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sworld.com.ua>
3. Річний звіт виконання Державного бюджету станом на 01.01.2014 року / Державна казначейська служба України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://treasury.gov.ua>
4. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 9 липня 2003 № 1058 –IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 49-51. – Ст. 376.